

Socialdemokratins ideologiska särart

Ingvar Johansson, Ann-Marie Ljungberg, Örjan Nyström

RAPPORT #71

Socialdemokratins ideologiska särart

Ingvar Johansson, Ann-Marie Ljungberg, Örjan Nyström

Varför denna skrift?¹

Varför en skrift om socialdemokratins ideologiska särart? Rent allmänt och oberoende av tidpunkt kan man svara så här. Föreställningar av ideologisk art och ekon från gamla idétraditioner i det västerländska kulturarvet sipprar på tusen sätt, från sina abstrakta eller historiska höjder, ner i vårt vardagliga socialdemokratiska tänkande. Där sätter de sin prägel på sådant som vi betraktar som socialdemokratiskt "sunt förnuft". De finns där som en slags gjutform för våra mer specifika tankar utan att vi är medvetna om dem. Och det är bra att då och då bli medveten om dem. Det blir då lättare att se hur de står sig mot tidens krav och hur de förhåller sig till andra ideologiska huvudströmningar i nutiden.

Men varför just nu? Några exempel får illustrera behovet.

I en kulturartikel i *Expressen* den 7 februari skriver Payam Moula, chefredaktör för socialdemokratins anrika teoretiska tidskrift *Tiden*

¹ Vår skrift kan ses som en uppgraderad och förkortad version av kap. 4 i Anders Nilssons (+ 2018) och Örjan Nyströms bok *Jämlikhetsnormen* (2012). Kapitlet har titeln "Socialdemokratisk särart mellan politik och filosofi". Där avhandlas en mängd kända politiska tänkare, bl.a. socialliberalen John Rawls, socialisten G A Cohen och nyaristotelikern Martha Nussbaum, men vi har helt utelämnat den typen av diskussioner och referenser.

(numera del av Tankesmedjan Tiden): "Ett hinder [för socialdemokratisk framgång] är att stora delar av arbetarrörelsen har anammat den liberala synen på människan och gjort den till sin egen. Arbetarrörelsen är ideologiskt vilslen och ignorerar människans natur – och hennes behov". Och lite längre fram: "För att uppnå det goda samhället måste vi gå till roten med hur vi främjar goda liv – och forma samhället därefter". Han menar att socialdemokratin i grunden behöver tänka igenom hur det goda samhället egentligen är beskaffat.

I en ledare i den socialdemokratiska veckotidningen *Aktuellt i Politiken* nr 18 (6–8 maj) skriver Lars Stjernkvist, kommunstyrelsen ordförande i Norrköping, SAP:s partisekreterare 1999–2004: "Resultat är viktigare än renlärighet". Han tar för givet att läsarna vet vari renlärighet består. Och uppenbart är att han betraktar sig som god socialdemokrat trots att han samtidigt betraktar sig som avfälling från renlärigheten.

I en debattartikel i *Dagens Nyheter* den 20 maj skriver Susanna Gideonsson, sedan 15 juni LO:s ordförande: "Om S inte driver sann S-politik kommer LO att vara skoningslösa". Hon tar för givet att läsarna vet vad sann S-politik är.

Detta sagt enbart som bakgrund. Vi har inte för avsikt att direkt polemisera mot någon av de nämnda socialdemokraterna och deras mer eller mindre outtalade uppfattning om vari genuin socialdemokrati består. Vi har lyft fram citaten därför att vi tycker att de tagna tillsammans visar att det just nu behövs en debatt om socialdemokratins ideologiska särart. Vi lägger fram vår syn i hopp om att den kan fungera som avstamp. Vi kommer ibland att gå på djupet på ett sätt som sällan sker i socialdemokratisk idédebatt.

Innan vi startar vill vi säga att vi tror att socialdemokratin enbart kan bevara och utveckla sin ideologiska särart i den mån dess grundläggande värderingar och normer också finner fäste i en politik som förmår knyta an till den marknadsburna strukturomvandlingen och globaliseringens följder.

Frihet – Jämlikhet – Solidaritet

Det nuvarande socialdemokratiska partiprogrammet från 2013 innehåller ett avsnitt kallat "Våra värderingar". Det är indelat i tre underavsnitt betitlade "Demokrati", "Frihet, jämlikhet och solidaritet" samt "Arbetes värde". Söker man socialdemokratins nutida särart, måste man titta på delen "frihet, jämlikhet och solidaritet". Vår uppfattning är att det för socialdemokratins säregna återfinns i mitten av denna triad, nämligen i den positiva värderingen av jämlikhet. Det för socialdemokratisk ideologi säregna är att den vill öka jämlikheten – eller minska ojämlikheten, om man säger så. En del av säregenheten består jämfört med auktoritärt jämlikhetstänkande dock också i att jämlikheten är sammanlänkad med både frihet och solidaritet.

Det är om denna säregenhet resten av vår skrift kommer att handla. Men vi kommer att närma oss den socialdemokratiska jämlikhetsvärderingen eller jämlikhetsnormen genom att först kasta en kort historisk blick på hur borgerliga ideologier på olika sätt velat begränsa samhällets ojämlikheter.

Borgerligheten och ojämlikheten

Liberaler talar som bekant helst om frihet och individuella rättigheter som enda överordnade politiska värden. Nyliberaler gör det alltid, men socialliberaler har genom historien då och då betonat vikten av viss jämlikhet som ett nödvändigt om än underordnat komplement. Den socialliberala jämlikhetstanken har emellertid ett utmärkande kännetecken: den har hela sitt fokus riktat mot fattigdom. Det handlade från början om att bekämpa fattigdomens olika yttringar och orsaker och på olika sätt stödja och hjälpa de fattiga till bättre villkor. Idag talar man inte så mycket om fattigdom utan mer om missgynnade grupper. Begreppet "utanförskap" som det myntats och används av moderater och värdekonservativa är ett annat typiskt uttryck för samma tänkesätt.

Jämlikhet blir här en fråga om att inlemma vissa avgränsade grupper i en samhällsgemenskap som de står utanför. Den andra sidan av detta synsätt är att i majoritetssamhället, där det inte finns några fattiga eller utanförstående, så antas inte ojämlikhet överhuvudtaget existera som politiskt och samhälleligt problem. Där betraktas tvärtom ofta ökad jämlikhet som en hämsko för utveckling, mångfald och individuell frihet. Socialliberalismen blir på så sätt enbart en fråga om relationen mellan majoritetssamhället och marginella minoriteter.

Synen på jämlikhet som en fråga om social integration av utanförstående i ett i övrigt helt acceptabelt samhälle har djupa rötter i 1800-talets liberala diskussion om "arbetarfrågan" – en debatt som kan sägas vara själva upphovet till socialliberalismen som ideologisk riktning. Den tidens "arbetarfråga" bottnade i den djupa oro och osäkerhetskänsla som den sociala upplösningen i industrialiseringens spår väckte i borgerligheten, en oro som gav upphov till olika projekt för att integrera arbetarbefolkningen i samhället, exempelvis sociala bostadsprojekt, förbättrat arbetarskydd, förbud mot barnarbete, bildningsverksamhet av olika slag osv. Via radikala intellektuella och professioner som läkare, socialarbetare, arkitekter, lärare och andra bärare av olika former av social ingenjörskonst kom det socialliberala sättet att se på jämlikhet som en fråga om fattigdom och utanförskap också att få inflytande i socialdemokratin. Att skiljelinjerna mellan socialdemokrati och socialliberalismen i detta avseende är diffusa är inget nytt fenomen. Man kan säga att socialdemokratin är både med och mot socialliberalismen.

Konservatismens, närmare bestämt värdekonservatismens, syn på fattigdom och utanförskap förstås enklast om man först bekantar sig med begreppen "kommunitär identitet" och "kommunitarism". Begreppen har sin rot i latinets *communis*, som betyder gemensam. Engelskan har ett besläktat begrepp, *community*, som har en svåröversättlig dubbelbetydelse: å ena sidan som ett rent beskrivande substantiv – en grupp människor som man rent formellt "tillhör" – och samtidigt en social egenskap hos denna grupp: sammanhållning och samhörighet. Det är den senare egenskapen vi här tar fasta på.

Att en grupp människor har en *kommunitär identitet* innebär att de upplever sig som att de hör ihop och därför också bör agera tillsammans i vissa frågor och situationer. Språkligt yttrar det sig i att de på ett naturligt sätt använder "vi" istället för "jag" som subjekt. Vi i vår familj ...; Vi i vår klan ...; Vi svenskar ...; Vi kvinnor ...; Vi arbetare ...; och så vidare.

Kommunitarism är den politisk-filosofiska åsikten att varje större samhällsgemenskap bör genomsyras av någon form av kommunitär identitet. Den är alltså emot liberalismens långtgående individualism.

Konservativa tänkare från antikens Platon till dags dato har alltid varit kommunitarister, men kommunitarister av ett alldeles bestämt slag. De

betonar att samhällen måste genomsyras av en känsla av samhörighet, men samtidigt betonar de också att den övergripande samhörigheten måste innesluta en hierarkisk ordning. Hos Platon är det fråga om en tredelad hierarki bestående av de styrande (den intellektuella eliten), väktarna (polis, militär) och den arbetande befolkningen (arbetare, bönder, hantverkare, köpmän).

Sverige hade under flera århundraden en värdekonservativ fyrdelad ståndsuppdelning: adel, präster, borgare och bönder (ståndsricksdagen avskaffades 1866). Varje manlig person antogs ha två kommunitära identiteter. Dels en samhörighet och identifikation med ett stånd, och dels en överordnad samhörighet och identifikation med Sverige som nation. Det togs för givet att det rådde en hierarkisk rangordning från adel via präster och borgare ned till bönder. På ett mera diffust men ändå snarlikt sätt förhåller det sig i modern svensk konservativ politik. Man vill att de s.k. utanförståendes situation ska förbättras så pass att de känner sig höra hemma i Sverige, men inte så att de görs likvärdiga med de övre skikten i Sverige.

Man kan naturligtvis fundera över om enskilda djupt konservativa personer primärt vill ha bort utanförskapet därför att det gynnar dem själva, t.ex. att kriminalitet och skrämmande miljöer försvinner, eller primärt vill ha bort det p.g.a. av empati och medkänsla med de utsatta. Detta överlåter vi åt empirisk socialpsykologi att fastställa.

Den konservativa kommunitarismen är hur som helst som ideologi ett försvar av en *hierarkisk* kommunitarism.

Men en jämlik flerskiktad kommunitarism är naturligtvis också tänkbar. Den socialdemokratiska jämlikhetsnormen utesluter inte alls förekomsten av flerskiktade kommunitära identiteter. Låt oss ta LO som exempel. Fackligt aktiva har ofta två kommunitära identiteter. En snävare som i "Vi i Kommunal ...", "Vi i Byggnads ...", "Vi i Transport ...", etc. Och en vidare som i "Vi i LO-kollektivet ...".

Sammanfattningsvis: både socialliberalismen och den kommunitära konservatismen vill ha en viss liten inskränkning av samhällelig ojämlikhet, men den socialdemokratiska jämlikhetsnormen är dem helt främmande. I renlärig nyliberalism finns det inte ens en tillstymmelse till en tanke på samhälleliga åtgärder för att minska ojämlikheter.

Den socialdemokratiska jämlikheten

Vi börjar med att citera lite från Wikipedias uppslagsord "Socialism".

"I *bredare mening* avses med socialism en politisk ideologi med bred tilltro till kollektivets och eventuellt statens möjligheter som problemlösare med fokus på *största möjliga jämlikhet* mellan individer och samhällsgrupper; traditionellt klasser, numera även könen, olika etniska grupper och grupper åtskilda av olika sexuella preferenser. [...] Socialistiska ideal förenas idag ofta med feminism och ekologism. HBT-personers rättigheter är idag aktuellt. Socialismens grundinställning är *starkt universalistisk*, men i praktiken förespråkas ofta partikularistiska lösningar som kompensation för de grupper som anses vara förtryckta eller orättvist behandlade" (kursiv tillagd).

I denna "bredare mening" med "starkt universalistisk" inriktning på "största möjliga jämlikhet" har socialdemokratin alltsedan sin födelse under 1800-talets andra hälft varit socialistisk. Vad som kan förbrylla är att begreppet socialism ofta snävats in. Vi finner det angeläget att säga några ord om detta.

Under en tid gjordes socialism liktydigt med planekonomi. Och så var det också på sätt och vis i socialdemokratins barndom i slutet av 1800-talet. Men den grundläggande tanken var då likväl att planekonomin var medlet med vars hjälp man skulle lösa jämlikhetsfrågan. Och då lösa den på det intressanta sättet att den faktiskt gjordes ointressant. Planekonomin skulle efterhand, tänkte man sig i utopisk anda, genom sina rationella överväganden frambringa ett sådant överflöd att knapphetsproblem skulle vara försvunna. Var och en kunde i stort sett få vad hen hade behov av och ville ha.

Sedan socialdemokrati och kommunism helt skildes åt efter ryska revolutionen, så har socialdemokratin varit för någon from av s.k. blandekonomi, dvs. marknader inbäddade i styrande politiska beslut.

Begreppet "kamp för socialismen" har stundtals också snävats in på ett annat sätt. Det har gjorts till nästan enbart en fråga om kamp mellan en arbetarklass (som sågs som bärare av en framtida socialism) och en

kapitalistklass. I Andra Internationalens (1889–1916) marxism betraktades ojämlikhetsproblemet i ett bipolärt perspektiv (de ryska bolsjevikerna undantagna). All ojämlikhets väsentliga motor ansågs vara exploateringen av arbetarklassen genom kapitalets expropriering av s.k. mervärde. En annan grund för samma bipolära perspektiv var åsikten att det kapitalistiska klassamhället bar på en historisk tendens i vilken klasskiktningen skulle förenklas så att två alltmer enhetliga läger skulle komma att ställas mot varandra, arbetare mot borgerlighet. Arbetarklassen, den samhällsklass som, för att citera *Kommunistiska Manifestets* förlegade ord "bara har sina bojar att förlora", skulle befria samhället som helhet från all ojämlikhet och alla hämskor för mänsklig samvaro och utveckling. Den universella jämlikhetstanken kom sålunda att präglas av idén att arbetarklassen skulle fungera som barnmorska för ett historiskt nödvändigt systemskifte från kapitalism till socialismens jämlika rike.

Dessa den tidiga marxismens prognoser om klassamhällets delning i två homogena läger kritiserades redan av en av den moderna socialdemokratins teoretiska fäder, Eduard Bernstein (1850–1932). Och idag är hans åsikt om denna utveckling höjd över allt tvivel. Allteftersom arbetsfördelningen har utvecklats har vi fått en allt rikare differentierad social skiktning i samhället, med en växande heterogen medelklass och en förnyad mångfald också inom arbetarklassen i och med tjänste- och servicesektorernas tillväxt. För att inte tala om framväxten av omfattande lönarbete i offentlig regi. Denna sociala differentiering har dessutom accelererat under det senaste halvsekle.

Det universalistiska jämlikhetsbegreppet tar sig an hela den snårskog av ekonomiska, sociala och kulturella dominans- och beroendeförhållanden som präglar relationerna mellan olika klasser, skikt, kön och etniska grupper i samhället. Det överblickar såväl inkomstfördelningen som andra dominansförhållanden och statusskillnader med sikte på klassamhället som helhet. Det är ett synsätt på jämlikhet och jämställdhet som understödjer en bred samhällsgemenskap samtidigt som det står i samklang med en samhällsutveckling alltmer präglad av komplexa och mångfacetterade beroendeförhållanden; en utveckling som med ett gammalt marxistiskt begrepp kan kallas produktionens församhälleligande.

Utöver insnävningen av begreppet socialism till planekonomi och/eller till arbetarklassens intressen, finns det också en ofta förekommande insnävning av begreppet jämlikhet som enligt vår mening också behöver göras tydlig.

Den tidiga 1800-talssocialismen innehöll många tankar om att frigöra mänskliga förmågor från den extremt snäva ram de fick på arbetsgolven i det nya industrisamhället. Men den tidiga socialdemokratins fokus på utsagningsförhållandena i produktionen tenderade samtidigt att inskränka jämlikhetens synfält till att mest handla om inkomstfördelningen i samhället. Jämlikhet kom i praktiken ofta att nära nog likställas med inkomstutjämnning; eller mer generellt lika tillgång till materiella tillgångar av olika slag. Andra sociala och kulturellt för den s.k. livskvalitén viktiga saker tenderade att reduceras till produkter av inkomstklyftorna, och förmodades försvinna med dem.

Människan är till själva sitt väsen en verksam varelse. Alla individer har behov av aktiviteter, kroppsliga, intellektuella eller – oftast – bådadera. Aktiviteter förutsätter förmågor. Samhällelig jämlikhet måste därför också innehålla betydande jämlikhet vad gäller möjligheten att utveckla och använda de förmågor en individ vill utveckla och använda.

Samhällen innehåller, kan man säga, tre jämlikhets-
ojämlikhetsdimensioner: den sociala statusen, den ekonomiska situationen och möjligheten att främja sina förmågor. Det goda samhället ligger nära jämlikhetspolen i alla tre avseendena.

Det socialdemokratiska accepterandet av marknadsmekanismen har också inverkan på hur jämlikhetsbegreppet måste förstås. Marknader skapar olikheter. För den teoretiskt petige kan därför kravet på jämlikhet bara vara ett krav på ett jämlikhetsintervall. Till yttermera visso ett intervall vars gränser inte kan fastställas en gång för alla. De påverkas av ekonomisk utveckling och samhälleliga maktrelationer, och inte minst av politiska reformer och fackliga strävanden i syfte att motverka marknadskrafternas spontana tendenser att vidga inkomstklyftorna. Men man kan ändå säga att i samhällen där den socialdemokratiska jämlikhetsnormen råder, där befinner sig alla medborgare långt från fattigdoms- och uselt liv-gränsen och ingen medborgare är astronomiskt rik eller privilegierad.

All historisk erfarenhet, liksom de mest elementära socialpsykologiska insikter, tyder på att kravet på ökad jämlikhet primärt växer och vinner kraft underifrån. Det är underifrån som ojämlikheten syns klarast. Varje sann jämlikhetssträvan måste därför byggas underifrån. Det är den djupaste motiveringen till att socialdemokratien alltid måste värna sin bas i arbetarrörelsen (och därmed banden till LO; hur de nu än må utformas). Det är garanten för en allians mellan arbetarklass och medelklass gentemot mot den allians ovanifrån som maktförhållandena i samhället annars tenderar att resultera i.

Den socialdemokratiska jämlikhetsnormen, vars särart vi här försöker avgränsa, förblir på så sätt i grunden en arbetarklassförankrad tanke.

Frihet – Jämlikhet – Solidaritet

Alla människor föds och dör enbart som individer, men ingen lever sitt liv enbart som individ. Alla lever i en eller flera kommittära identiteter, vilka i princip är utbytbara; och i det moderna samhället också ofta blir utbytta eller kraftigt förändrade.

Liberaler älskar att säga att kommittära identiteter "bara är abstraktioner", som om endast enskilda kroppar av kött och blod kan kallas konkreta. Men med den typen av märklig begreppsavgränsning kan man lika gärna säga att ömsesidig förälskelse och kärlek – dessa de *minsta möjliga* och förmodligen också *tjockast möjliga* kommittära identiteterna – bara är abstraktioner. Helt klart kan också mycket omfattande och mindre tjocka kommittära identiteter som nations- och religionstillhörighet spela en mycket stor konkret emotionell och konkret handlingspåverkande roll i en människas liv.

Dialektiken mellan individ och kollektiv måste varje universalistisk jämlikhetsnorm ta hänsyn till. Även om det är viktigt att på olika plan ge rum för frihet åt kollektiv som kollektiv, dvs. frihet för dessa kollektiv att i flera avseenden bestämma över de ingående vuxna individernas beteende, så måste samhället alltid garantera att individer inte tillåts bli inestängda i ett kollektiv de ingår i. En individs frihet att lämna sin hittillsvarande etniska, religiösa eller politiska grupptillhörighet måste vara obegränsad. Bottenplattan för frihet måste därför stivas individuell frihet.

Ingen jämlikhetsnorm kan helt köra över personlig frihet som, för att använda ett liberalt favorituttryck, inte skadar andra personer eller inskränker deras frihet. Men detta krav på personlig frihet måste på ett helt annat sätt än som är gängse i den liberala retoriken förenas med en insikt i de allmänna villkor av ökade ömsesidiga beroendeförhållanden som vi lever under idag. Det är i vårt moderna samhälle ofta mycket svårt att avgöra om en viss handling skadar någon annan eller inte.

Socialdemokratins kollektivism har i själva verket alltid i grund och botten handlat om att öka individens autonomi, men utifrån en insikt i den enskildes djupa beroende av det större samhällsliga sammanhang vi alla är en del av – beroendeförhållanden som samtidigt måste betyda att individens frihet kräver en stödjande institutionell inramning som befinner sig i samklang med samhällsutvecklingens krav.

Den universalistiska jämlikhetsnormen innesluter naturligtvis en solidaritetstanke. Man ska vara solidarisk med andra som kämpar för ökad jämlikhet. Men den enkla abstrakta solidaritetstanken blir ofta komplex i den konkreta situationen. Olika kommittära identiteter kan komma i konflikt med varandra. Där det finns en kommittär identitet finns det automatiskt en solidaritet, men det finns hittills ingen universell kommittär identitet. Den universalistiska jämlikhetsnormen kommer därför ofta i konflikt med kommittära identiteter av olika slag. Och måste så göra intill den oändligt avlägsna dag när kanske en planetär kommittär identitet lyckats uppstå. Problemet har kallt exponerats i dagens flyktingströmmar och ekonomiska migrationsströmmar. Och de problemen lär inte bli mindre under de kommande decennierna.

Vad göra? Såvitt vi förstår finns det inget annat att göra än att i stor utsträckning starta från existerande kommittära identiteter, speciellt de som är knutna till en övergripande administrativ enhet, dvs. de nationella; i vårt fall Sverige. Gräv-där-du-står blev ett mantra för många historiker på 1970- och 1980-talen. För jämlikhetsorienterade politiker gäller det praktiskt taget alltid: Börja-i-den-kommittära-identitet-där-du-befinner-dig.

Som socialdemokrater förs tankarna naturligtvis ganska omedelbart till Per-Albins Hanssons på 1930-talet myntade framgångsrika folkhemsbegrepp. Men det gäller att komma ihåg, att även om den knöt an

till en nationell gemenskap, så innehöll hans politik också parollen "folkets väl går före storfinansens".

Lika viktigt är att nationella identiteter inte kan betraktas som fasta oföränderliga enheter, typ Sverige-som-det-en-gång-var. Som det är med oss som personer, så är det också med nationella komunitära identiteter. En viss identitet fortlever samtidigt som man förändras. En svensk komunitär identitet måste ur socialdemokratiskt perspektiv ses som en öppen föränderlig identitet. Den kan vara exkluderande enbart av överlevnadsskäl, *aldrig* för att de som exkluderas är sådana att man säger "med de människorna kan vi inte leva tillsammans".

Låt oss än en gång upprepa att komunitära identiteter kan, som vi påpekat och Per-Albin Hansson förstod, vara flerskiktade. Med tanke på vårt medlemskap i EU, så är det inget som hindrar att man identifierar sig som både svensk och som europé. Det är för övrigt på ett "flerskiktat" sätt som många immigranter i Sverige beskriver sig själva: (jag är) svensk-bosnier, svensk-somalier, svensk-iranier, svensk jude, etc.

Coronapandemin kan förhoppningsvis leda till ännu större förståelse av hur sammanvävd vår värld har blivit, och hur alla existerande nationella komunitära identiteter i framtiden bättre måste försöka att skapa en institutionell ram för ökad solidaritet. Det leder oss till nästa avsnitt.

Jämlikhetsnormen i ljuset av miljöförstörelsen och klimatfrågan

Det finns stora problem i världen som inte berörs i det ovan sagda, men som socialdemokratin måste hantera politiskt och därför helst också bör skaffa sig ett ideologiskt perspektiv på. Vi tänker främst på miljöförstörelsen och klimatfrågan. Båda rör människans förhållande till den planet hon bebor, och är på så sätt till sin begreppsliga natur skilda från de traditionella jämlikhetsproblemen. Dessa går ju direkt på makt-, inkomst- och statuskillnader människor emellan.

Miljöförstörelsen och klimatfrågan reser alltså frågor som inte omedelbart kan famnas utifrån traditionell nationell socialdemokrati. De spränger de tankeramar som de två åldrade manliga författarna till den här skriften

vuxit upp med och fått sitt ursprungliga jämlikhetspatos format av. För yngre läsare kan vi säga att det länge såg ut ungefär så här.

Kampen för ökad jämlikhet fördes på ett självklart sätt mot en fond där världen var uppdelad i nationalstater eller federala stater (t.ex. USA, Tyskland Österrike). Den primära kampen för jämlikhet fördes därför inom varje stat. Inte så att världen i övrigt var ointressant ur svensk socialdemokratisk jämlikhetssynpunkt. Men det var som svensk nationalstat vi skulle försöka hjälpa fattiga länder, och det var som nationalstat i FN vi skulle initiera flernationella insatser. Denna kamp för ökad jämlikhet fördes utan någon sammankoppling med miljöförstöringen och klimatfrågan, även om miljöförstöringen i och med den av FN initierade s.k. Brundtlandrapporten (1987) obönhörligen gjorde miljöförstöringen till ett politiskt problem. Rapportens begrepp *hållbar utveckling* kom sakta men säkert att notas in i människors medvetande.

Problemen med miljöförstöringen har emellertid fortsatt att öka, och dessutom visat sig vara sammankopplade med den nu på 2000-talet säkert identifierade och högprioriterade klimatfrågan, dvs. frågan hur mänskligheten ska komma tillrätta med den globala uppvärmningen. Vad säga om detta?

Ur den här skriftens abstrakta perspektiv kan följande omedelbart sägas. Olika sorters samhällssystem och deras förmåga att överleva har att göra med den sociala jämlikheten. Om ett samhälle är mycket ojämnt, så kommer människorna i de övre skikten att för egen del under en tid kunna ignorera konsekvenserna av miljöförstöringen och den globala uppvärmningen, medan människor i de lägre skikten inte kan det. Även om miljöförstöringen och klimatfrågan först måste formuleras som problem som berör människans förhållande till hennes planet och dess natur, så berör de indirekt också människors relationer till varandra. Det orättvisa i ojämlighet accentueras, och ojämligheten kanske t.o.m. tilltar p.g.a. miljöförstöringen och klimatfrågan. Jämlikhetsnormen är i högsta grad relevant också inom miljöpolitiken och klimatpolitiken.

Det sägs ibland att skillnaden mellan generaler och soldater är att generaler för krig medan soldater bara slåss och dör. Generalerna i ett vunnet krig kan fira segern i champagne medan soldaterna ligger och ruttar i sina gravar eller släpar sig fram som fysiska och/eller psykiska krigsinvalid. I kriget mot miljöförstöringen och den globala

uppvärmningen kan detta talesätt vara värt att ha i minnet. Generalers strategi har betydelse för alla soldater, miljö- och klimatstrategernas politik har konsekvenser för alla människor. Att försöka rädda miljön och klimatet utan att överhuvudtaget beakta jämlikhetsnormen är en sak, att försöka rädda miljön och klimatet i ljuset av jämlikhetsnormen en helt annan.

Att förena en långsiktig målsättning med vad som är möjligt att göra på kort sikt är ofta inom politiken lite av en svår konst. När det gäller att förverkliga socialdemokratiens jämlikhetsnorm inom ramen för vettig miljöpolitik och klimatpolitik bli konsten mycket svår. Regelverk måste vara ganska generella för att inte bli för kostsamma eller otympliga att administrera, och riskerar ofta att per automatik gynna de redan mest gynnade. Bensinskatt höjningar slår som bekant på ett sätt i städer och tätorter och på ett annat i glesbygder.

Vi har påpekat att det universalistiska jämlikhetsbegreppet tar sig an hela snårskogen av ekonomiska, sociala och kulturella dominans- och beroendeförhållanden, och överblickar såväl inkomstfördelningen som andra dominansförhållanden och statusskillnader med sikte på klassamhället som helhet. Det nya är att detta måste hållas i minnet också när miljöförstörelsen och klimatfrågan ska angripas.

Som vi ser det, så finns det förmodligen ingen möjlighet att avskaffa miljöförstörelsen och lösa klimatfrågan om inte världen samtidigt görs någorlunda jämlik. Kommunitära identiteter är ofta flerskiktade företeelser. Inget hindrar i princip att klimatkrisen och pandemier skulle kunna förvandla det redan hos de flesta människor uppkomna planetära medvetandet till en global kommunitär identitet. Men det blir då nästan säkert en mycket tunn kommunitär identitet som innesluter och också, vilket man måste vara medveten om, riskerar att komma i konflikt med andra äldre och tjockare kommunitära identiteter.

Slutord

Varje samhälle som gör skäl för namnet välfärdssamhälle har lyckats sätta en viss gräns för ojämlikheten. Man skulle kunna säga att varje hundra procentigt välfärdssamhälle avskaffat behovet av välgörenhet för fattiga och sjuka, men jämlikhetsnormen syftar till mer, nämligen till

avskaffandet av ojämlikhet. Sakerna hör dock i praktiken ihop. Mer än något annat är det inriktningen på trygg välfärd och ökad jämlikhet som gett och ger socialdemokratin legitimitet som politisk kraft. Saknar socialdemokratin argument och strategier för trygg välfärd och ökad jämlikhet i samhället, så saknar socialdemokratin existensberättigande som politisk rörelse. Men i dagens situation kan vi inte tala bara om Sverige. Vi måste också säga något om hur vi ser på det EU vi är del av och på hela den planet vi bebor. Här kommer ett förslag: vi vill bevara det svenska välfärdssamhället men göra det betydligt mera jämlikt, vi vill i lagom reformistisk takt göra EU till åtminstone en välfärdsunion, och vi har som vision att en dag hela vår planet blivit en välfärdsplanet. Ju mera jämlik desto bättre.

Om författarna

Ingvar Johansson (bosatt i Lund) är professor emeritus i teoretisk filosofi vid Umeå universitet. Ur politisk-filosofisk synpunkt var han 1970-91 skribent i den marxistiska tidskriften *Zenit*, åren 2004-08 krönikör i organisationen Vägval Vänsters nätveckotidning, och har sedan 2013 publicerat ett antal skrifter hos Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen Göteborg. Han har också de senaste åren haft debattartiklar införda i den socialdemokratiska veckotidningen *Aktuellt i Politiken*. Om honom som allmän filosof kan man läsa på hans hemsida (<http://www.ingvarjohansson.se>) Klickar man där på "Side Topics" och "Political Philosophy", så hittar man några av hans politisk-filosofiska skrifter.

Ann-Marie Ljungberg sitter i redaktionen för Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg. Hon är utbildad biolog och arbetar som

författare och frilansskribent.

Örjan Nyström sitter i redaktionen för Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg. Han är författare och tidigare utredare vid LO Göteborg. Tillsammans med Hans och Lars Nyström har han skrivit lärobokspaketet Perspektiv på historien för gymnasieskolan. Under pseudonymen Per Forsman skrev han flera uppmärksammade essäsamlingar på 1980- och 90-talen, bland annat Arbetets arv (1989), samt under eget namn Mellan anpassning och motstånd (2001). Tillsammans med Anders Nilsson har han skrivit Den sociala demokratis andra århundrade? (2005), Reformismens möjligheter (2008), Globaliseringen och jämlikhetens grunder (2011), Jämlikhetsnormen (2012) Flyktingkrisen och den svenska modellen (2016) och samt ett antal rapporter för Tankeverksamheten. Örjan Nyström är hedersdoktor vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

© 2019 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg

Webb: www.tankeverksamheten.se

E-post: redaktion@tankeverksamheten.se

Cecilia Dalman Eek, Staffan Lindström, Ann-Marie Ljungberg, Örjan Nyström

Tidigare utgivet av Tankeverksamheten

2011

1. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ny strategi för jämlikhet* (september 2011)
2. Anna Johansson, *Obligatorisk valfrihet? Nej tack!* (november 2011)
3. Gösta Esping-Andersen, *Att investera i barn och utjämna livschanser* (november 2011)

2012

4. Sofia Jonsson, *Trafficking i Europa* (januari 2012)
5. Erik Bengtsson, *Varför är fackföreningsrörelsen så svag i USA?* (januari 2012)
6. Johan Lönnroth, *Fragment av en hegeliansk historieskrivning över nationalekonomin ur svensk horisont* (februari 2012)
7. Roland Kadefors, *Jobba till 75? Om ålder, arbete och pensionering* (mars 2012)
8. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ungdomsarbetslösheten i Sverige och Leerwerkpflicht i Nederländerna* (april 2012)
9. Anna-Lena Lodenius & Mats Wingborg, *Arbetarrörelsen och hotet från högerpopulisterna* (april 2012)
10. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Stähle, *Arbetsmiljörapport* (maj 2012)
11. David Ljung, *Nya tider – nya jobb: Utmaningar och utvecklingsvägar i jobbpolitiken* (juni 2012)
12. Kerstin Littke, *Förutsättningar för framtidens livslånga lärande i Sverige* (juni 2012)
13. Anders Nilsson, *Underbara dagar framför oss: Om sociala investeringsstrategier med barnperspektiv för hållbar storstadsutveckling i kunskapsamhället* (juli 2012)
14. Christer Thörnqvist & Charles Woolfson, *Upphandlingar och nerköp: Om lagstadgad social dumpning i byggnadsbranschen* (september 2012)
15. Johan Büser & Anna Johansson, *Ett förslag till socialdemokratisk handlingslinje mot riskkapitalister i välfärden* (september 2012)
16. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Dags att skrota "full sysselsättning"?* (november 2012)
17. David Ljung, *Är vi smarta nog för de nya jobben?* (november 2012)
18. Anders Nilsson, *Nystartszoner – möjligheter, hot eller retoriskt slag i luften?* (november 2012)
19. Delvin Arsan, Tor Gustafsson & Stig-Björn Ljunggren, *Gläntan i skogen – om socialdemokratins utmaningar i en ny tid* (december 2012)

2013

20. Erik Bengtsson, Sören Mannheimer, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Att skifta överskottet i bytesbalansen till inhemska investeringar* (januari 2013).
21. Ingvar Johansson, *Välfärdskapitalism med jämlikhetsnorm?* (februari 2013)
22. Gösta Esping-Andersen, *Jämlikhet med en lycklig bourgeoisie: Den socialdemokratiska vägen till jämlikhet* (mars 2013)
23. David Ljung, *Har vi råd att inte satsa mer på jämställdhet?* (mars 2013)
24. Lars Ag, Bo Elmgren, Helmuth Föll, Sune Gidgård & Stig Lahti, *Arbetsförsäkring åt alla!* (april 2013)
25. Peter S. Adler, *Det dynamiska förhållandet mellan kodifierad och icke-kodifierad kunskap* (april 2013)

26. Anders Nilsson, *Att förstå världen* (juli 2013)
27. Sandrine Bony, Bjorn Stevens, Isaac Held, John Mitchell, Jean-Louise Dufresne, Kerry Emanuel, Pierre Friedlingstein, Stephen Griffies & Catherine Senior, *Koldioxid och klimat: Perspektiv på en vetenskaplig bedömning* (augusti 2013)
28. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Ståhle, *Organisera eller rekrytera? En rapport om facklig förnyelse* (september 2013)
29. David Ljung, *Kina – risk eller räddning för jobben i Sverige och Europa?* (oktober 2013)
30. Anna Johansson, Linus Glanzelius, Jan Nilsson, Olle Ludvigsson, Pasi Sahlberg & Anders Nilsson, *Tre texter om skolan* (december 2013)

2014

31. Sheri Berman, *Socialdemokratin och skapelsen av allmänintresset* (januari 2014)
32. David Ljung, *Vad kan vi vinna på att göra de sjuka jobben friska?* (mars 2014)
33. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *Den svenska vänsterns historia* (april 2014)
34. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Det polytekniska bildningsidealet och den tredje industriella revolutionen* (maj 2014)
35. Colin Crouch, *Från defensiv till offensiv och framåtsyftande socialdemokrati* (juni 2014)
36. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Istället för valanalys* (september 2014)
37. Örjan Nyström, *Två essäer* (oktober 2014)
38. Anders Nilsson, *Läget i världen* (december 2014)

2015

39. Ann-Sofie Hermansson, Anne-Marie Lindgren, Anders Nilsson, Örjan Nyström, Christer Persson & Levi Svenningsson, *För en jämlikhetsutredning* (februari 2015)
40. David Ljung, *Mer frihandel = fler jobb? Sysselsättningseffekter av ett frihandelsavtal mellan EU och USA* (mars 2015)
41. Ingvar Johansson, *Globalisering och förtjänst – fallet Zlatan* (april 2015)
42. Cecilia Dalman Eek, *Kris i befolkningsfrågan? Om urbanisering och jämlikhet* (maj 2015)
43. Sven Bremberg, *Förskolan, barnen och framtiden* (juni 2015)
44. Ann-Sofie Hermansson, Ingvar Johansson, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Sommarlektyr: Om Grekland, missundsjuka, Marx och sorg som flyter* (juli 2015)
45. Anders Nilsson, *Europeiska unionens grekiska kris* (juli 2015)
46. Anders Nilsson, *Vart är Kina på väg?* (augusti 2015)
47. David Ljung, *Vilken framtid har försvarsindustrin?* (november 2015)
48. Bosse Elmgren, *Ett långt brev* (november 2015)
49. Ingvar Johansson, *En död Marx, en åldrad Liedman och dagens unga vänster* (december 2015)

2016

50. Johan Lönnroth, *Palme och den socialdemokratiska utopin – en bitvis självbiografisk betraktelse* (februari 2016)
51. Ingvar Johansson, *Välfärdsstaten och globaliseringen* (april 2016)

52. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *"Klassamhälle i omvandling" och "Det svarta hålet socialismen"* – två kapitel ur en kommande bok (juni 2016)
53. Örjan Nyström, *Ressentiment – socialpsykologiska aspekter av ojämlikhet* (augusti 2016)
54. Anders Nilsson, *Hillary Clinton, Keynes och olika slags keynesianismer* (augusti 2016)
55. Anders Lindberg, Nathalie Besér, Anders Högström, Marie Demker, Ann-Marie Ljungberg, Lars Wenander, Cecilia Dalman Eek, Anders Nilsson & Johan Flanke, *Inte bara ekonomin är bankrutt – GP från socialliberalism till högerpopulism* (september 2016)
56. Anders Nilsson, *Nyanländas väg till jobb – med appendix om hyperrealiteten* (november 2016)
- 2017
57. Stefan Carlén & Christer Persson, *Är det möjligt att nå arbetslöshetsmålet? En starkare ekonomisk politik är nödvändig* (januari 2017)
58. Åke Magnusson & Anders Nilsson, *Global värld – gemensam färd?* (april 2017)
59. Ann-Marie Ljungberg, Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *150 år av feminism – från kvinnosak till jämställdhetspolitik* (juni 2017)
- 2018
60. Ingvar Johansson, *Sverige som hybridstat: Det krävs en perspektivförskjutning i synen på Sverige* (september 2018)
61. Örjan Nyström, *Meritokratiens värdegrund – om jämlikhet och meritokrati* (december 2018)
- 2019
62. Örjan Nyström, *Professionerna* (juni 2019)
63. Ann-Charlotte Kindmark och Olivia Hjort, *Den enda berättelsen? -En kvantitativ studie av könsfördelningen i 1181 barnböcker på sju förskolor i Göteborg.* (augusti 2019)
64. Jonas Olofsson, *Har den nyliberala eran nått vägs ände?* (oktober 2019)
65. Johan Lönnroth, *Den svenska riksbanksreformen 1998/99*
66. Ingvar Johansson, *Professionalisering i en ny tid. Tankar kring det socialdemokratiska strategitänkandet.*
- 2020
67. Ann-Marie Ljungberg, *Miljö och demokrati* (januari 2020)
68. *Fyra frågor om miljö och samhälle*, (mars 2020), medverkande: Thomas Sterner, Johan Lönnroth, Håkan Bernhardsson, Rikard Ledin da Rosa, Viktoria Janovskis, Cecilia Dalman Eek och Örjan Nyström
69. Bosse Elmgren, *Låt ingen bli kvar i arbetslivets utmarker!* (maj 2020)
70. Örjan Nyström, *Fackföreningsrörelsen och solidariteten* (maj 2020)

Samtliga tidigare rapporter kan laddas ned från www.tankeverksamheten.se.

Skickar du din e-postadress till redaktion@tankeverksamheten.se så ser vi till att du inte missar någonting i vår kommande utgivning.

© 2020 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg
www.tankeverksamheten.se • redaktion@tankeverksamheten.se
Redaktion: Cecilia Dalman Eek, Staffan Lindström, Ann-Marie Ljungberg, Örjan
Nyström